

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lausunto

Asia: HE 226/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 25 luvun 9 §:n muuttamisesta

Lausuntoa varten olen tutustunut yllä mainittuun hallituksen esitykseen ja siinä mainittuihin katsauksiin, tutkimuksiin ja selvityksiin.

Omana lausuntonani esitän kunnioittavasti seuraavaa:

Lausuntoni jakaantuu kolmeen pääkohtaan: 1. Toimintaympäristön muuttumiseen, 2. Laitonta uhkausta koskevan säännöksen (RL 25:7) nykytilaan ja 3. Ehdotettuun syyteoikeuden muuttamiseen (RL 25:9).

1. Toimintaympäristön muuttuminen

Esityksen substanssia koskeva laittoman uhkauksen säännös (RL 25:7; 21.4.1995/578)) on muotoiltu rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä lähes kolmekymmentä vuotta sitten. Syyteoikeutta koskeva säännös on uudistettu viimeksi vuonna 2011 (13.5.2011/441), jolloin muutokset olivat lähinnä kielellisiä. Asiasisältönsä tämäkin säännös sai rikoslain kokonaisuudistuksessa vuonna 1995 (21.4.1995/578).

Vaikka lainkohdat rikoslain kokonaisuutta ajatellen eivät ole kovin vanhoja, tiedonvälityksessä on tapahtunut suuria muutoksia viime vuosikymmeninä. Lainkohdat syntyivät 1990-luvulla ajankohtana, jolloin nykymuotoista sosiaalista mediaa ei ollut vielä olemassakaan. Päinvastoin tietotekniikka nähtiin idealistisesti maailman yhdistävä verkkona, joka Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen edisti maailmanlaajuisesti demokratiaa ja tarjosi kansalaisille aivan uudenlaiset mahdollisuudet yhteydenpitoon. Verkkoalustojen haltijat pitivät itseään tiedonvälityksessä lähinnä valtateiden rakentajina ja ylläpitäjinä, joiden vastuu ei ulottunut tiedon sisältöön.

Tässä suhteessa on aivan viime aikoina tapahtunut suuria muutoksia. On huomattu, että tietotekniikka on sittenkin vain väline, jota voidaan käyttää sekä hyvään että pahaan, rakentamiseen ja tuhoamiseen, niin demokratian laajentamiseen kuin diktatuuriin ylläpitämiseenkin.

Erilaiset huijausviestit eivät vielä vaarantaneet kokonaisia järjestelmiä, mutta kun vihapuhe ja joukkoistettu valheiden levittäminen kohdistettiin Yhdysvalloissa vaaleihin vuonna 2016 ja 2020, verkkoalustojen haltijatkin lopullisesti heräsivät ja alkoivat kaivata parempaa sääntelyä. Facebook, Twitter, YouTube ja Microsoft ovatkin luoneet omia sääntöjään sosiaalisen median moderointiin.

Kehitys näyttää olevan samansuuntainen kuin aikanaan painotuotteissa. Kirjapainotekniikan kehittyessä tieto ja lukutaito levisivät laajojen kansankerrosten ulottuville. Painotuotteiden julkaisua ja levitystä ryhdyttiin sääntelemään päätyen joko ennakkosensuuriin tai jälkikäteiseen kontrolliin. Painotuotteista haluttiin aina löytää sisällöstä vastaava: kirjoittaja, kustantaja, kirjapaino tai kirjakauppias. Vastaavasti sähköisestä mediasta löytyy tälläkin hetkellä vastaava toimittaja.

2. Laitonta uhkausta koskevan säännöksen (RL 25:7) nykytila

Hallituksen esitys koskee nyt vain syyteoikeuden muutosta (RL25:9). Tässä yhteydessä on mielestäni kuitenkin syytä kiinnittää huomiota myös itse laitonta uhkausta koskevaan säännökseen (RL 25:7). Sen uudistaminen ei liene tässä yhteydessä ajallisesti mahdollista, mutta laitonta uhkausta koskevassa lainkohdassa tulisi tulevaisuudessa paremmin ottaa huomioon nykyisen sosiaalisen median vaikutus ja muuttaa tunnusmerkistö abstraktiseksi vaarantamisrikokseksi.

Lainkohdassa on kriminalisoitu tilanne, jossa joku ”nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa”.

Hallituksen esitykseen sisältyy lyhyt vertaileva katsaus laittoman uhkauksen syyteoikeudesta Pohjoismaissa ja Saksassa. Sen mukaan laitton uhkaus Ruotsissa, Norjassa ja Saksassa on abstraktinen vaarantamisrikos ja Ruotsissa, Tanskassa ja Saksassa yleisen syytteen alainen.

Suomen nykyinen laitonta uhkausta koskeva lainkohta on muotoilultaan lähinnä konkreettinen vaarantamisrikos, ellei pelon synnyttämistä sitten pidetä teon seurauksena. Hallituksen esityksessään painotetaan (s. 18/37), että säännöksen

sanamuoto ja sen esityöt osoittavat, että laittoman uhkauksen tunnusmerkistön täyttyminen on riippuvainen siitä, että nimenomaan uhatulla henkilöllä on ollut perusteltu syy pelkoon. Tämän vuoksi asianomistajaa tulisi esitutkinnassa kuulla henkilökohtaisesti. Ulkopuolisten esimerkiksi työnantajan ja muiden paikalla olleiden käsitys uhkauksen tapahtumasta ei ole riittävä. Näyttöä ei hallituksen esityksen mukaan voida myöskään perustaa esimerkiksi ulkoisiin vammoihin kuten vaikkapa pahoinpitelyssä.

Laittoman uhkauksen tunnusmerkistö on tulevaisuudessa objektivoitava. Uhrin subjektiivisella kokemuksella on tietysti merkitystä, mutta yksinomaan siihen laitonta uhkausta ei voida nähdäkseni perustaa. Tällä hetkellä oikeuskirjallisuudessa kuitenkin lainsäädäntöön vedoten nimenomaan korostetaan sitä, ettei uhkauksen tarvitse olla objektiivisesti vaarallinen.

Nykyisin rangaistavaa on vain henkilökohtaiseen turvallisuuteen tai omaisuuteen kohdistuvalla rikoksella uhkaaminen. Siis kysymykseen tulevat ennen kaikkea henki- ja pahoinpitelyrikokset, tuhotyö, varkaus ja vahingonteko, mutta ei muilla rikoksilla uhkaaminen. Esimerkiksi toisen maineen pilaaminen häpäisemällä on kunnianloukkaus, eikä rangaistavaa laitonta uhkausta.

Nykyisen massamedian aikana ihmisen maineen pilaamisella uhkaaminen voi olla ainakin yhtä vaarallista kuin omaisuuteen kohdistuvalla vahingonteolla uhkaaminen.

3. Ehdotettu syyteoikeuden muuttaminen (RL 25:9)

Vieraskynäkirjoituksessaan Helsingin sanomissa 23.1.2021 professori Johanna Niemi ja oikeustieteen tohtori Tuuli Hong katsoivat, että ihmisiä ei tulisi saattaa syyteoikeuden suhteen eri asemaan sen suhteen, tapahtuuko uhkailu perhepiirissä tai työ- ja luottamustehtävissä. He huomauttivat, että jo nyt pahoinpitelyrikokset ovat virallisen syytteen alaisia, myös lähisuhteessa tehty lieväkin pahoinpitely, jos epäillyllä on valta-asema uhriin nähden.

Kuten edellä mainittiin useimmissa Pohjoismaissa ja Saksassa laitton uhkaus on virallisen syytteen alainen eikä asianomistajarikos. Tällainen mahdollisuus tietysti Suomessakin on, eli tehdä laittomasta uhkauksesta (RL 25:7) yksinkertaisesti virallisen syytteen alainen rikos. Toisena mahdollisuutena on tehdä työ- ja luottamustehtävissä tapahtuvasta uhkailusta oma virallisen syytteen alainen rikostunnusmerkistönsä, jota joissakin ehdotuksessa annetuissa lausunnoissa kannatettiin. Hallituksen esitykseen on valittu kolmas vaihtoehto eli laittoman uhkauksen virallisen syytteen alaiseksi saattaminen silloin, kun teko kohdistuu

henkilöön hänen työtehtävänsä vuoksi eikä rikoksentekijä kuulu työpaikan henkilöstöön, tai kun teko on kohdistunut henkilöön hänen julkisen luottamustehtävänsä vuoksi.

Tämä vaihtoehto esiintyi myös yhtenä lainsäädäntösuosituksena sisäministeriön, oikeusministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön mietinnössä Sanat ovat tekoja (Sisäministeriön julkaisuja 2019:23 s. 65). Valittuun ratkaisuun ovat ilmeisesti vaikuttaneet myös käräjäoikeuksien laamannien esitys (19.12.2018) vihamielistä mediavaikuttamista vastaan ja poliisihallituksen, valtakunnansyyttäjävirston ja käräjäoikeuksien laamannien esitys oikeusministeriölle (17.6.2019) viranomaisten maalittamiseen puuttumiseksi.

Seuraavaksi käsittelen hallituksen esityksen syyteoikeutta koskevaan lainkohtaan liittyviä (RL 25:9) yksittäisiä kysymyksiä:

- On hyvä, että *virallisen syytteen ala laajenee julkisen sektorin työtehtäviin*, joita tähän mennessä ei ole voitu pitää julkisen vallan käyttämisenä esim. tutkimus-, opetus-, ja koulutustehtävissä sekä potilaan hoitamisessa julkisyhteisön ylläpitämässä sairaalassa. (HE s.8)
- Syyteoikeutta käsittelevästä jaksosta (2.4) saa sen käsityksen, että tarkoituksena on tietoisesti jättää korkeimman oikeuden ratkaistavaksi laittoman uhkauksen mahdollinen *sananvapauslain mukainen syyttämisoikeus?*
- *Osallisuus*: Perusteluissa käsitellään lyhyesti, vain yhden kappaleen verran rikosoikeudellista osallisuutta. Kappale päättyy toteamukseen, että useamman henkilön toteuttamaan koordinoituun toimintaan sovelletaan rikoslain 5 luvun osallisuussäännöksiä (s. 32). Asiasta ei liene vielä oikeuskäytäntöä, mutta vastuukysymysten jakaminen ilman tarkentavaa lainsäädäntöä kohtaa varmasti vaikeuksia.
- *Työtehtävä*: Pyrkimys saattaa virallisen syytteen alaiseksi laittomat uhkaukset, jotka kohdistuvat henkilöön tämän työtehtävän vuoksi, on oikea. Lievässä pahoinpitelyssä teot on jo saatettu virallisen syytteen alaiseksi, teon kohdistuessa henkilöön tämän työtehtävän vuoksi (RL 21:16).

Työtehtävä on määritelty hallituksen esityksessä yleiskielen mukaisesti laajaksi käsittäen kaikkea *ammattimaisesti ja ansiotarkoituksessa* tehtävää työtä sen juridisesta laadusta riippumatta. Tyypillisesti uuden säännöksen soveltamisala tulee kattamaan asiakas- ja palvelutyön. *Työn käsitteen laajuus on tässä suhteessa hyvä* käsittäen työ-, sopimus- ja virkasuhteet,

toimeksiannot, apurahatyöskentely, tieteellisen ja taiteellisen toiminnan ja free-lance-toimittajat. (HE s. 29-31)

Näin määriteltynä ulkopuolelle jää kuitenkin varsin laajasti tehtävä *vapaaehtoistyö*, koska sitä ei välttämättä tehdä ammattimaisesti eikä ansiotarkoituksessa. Samassa työporukassa saattaa kuitenkin olla monenlaisia toimijoita: työnantajia, työsuhteisia, free-lancareita, vapaaehtoisia.

Vapaaehtoistyö tulisi perusteluissa jotenkin huomioida, vaikka siten että se voi perustua sopimukseen.

- *Julkinen luottamustehtävä*: Esityksen tavoitteissa lyhyesti mainitaan, että viranomaisten ja julkista luottamustointia hoitavien uhkailu ja uhkailun takana mahdollisesti oleva pyrkimys julkisen vallan toiminnan vaikeuttamiseen on uhka demokraattiselle oikeusvaltiolle ja sen heijastusvaikutukset voivat ulottua koko yhteiskuntaan ja yksittäisiin kansalaisiin. (s. 16)

Näin on. Kukaan ei ole kieltämässä kriittistä yhteiskunnallista keskustelua, mutta uhkailulla ja maalittamisella ei ole mitään tekemistä yhteiskuntakritiikin kanssa. Se on ihmisten pelottelemista ja karkottamista yhteiskunnallisesta keskustelusta ja päätöksenteosta.

Näiden kommenttien kera hallituksen esitys on pääpiirteissään hyvä ja kannatettava.

Terttu Utriainen
rikosoikeuden professori, emerita